

EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS ROMANOS

YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU ROMA

Sa'an kúta'u

1 Máá-rí kúu Pablo, mozo Jesucristo, chi ni kana-ya xiní-rí kúu-ri apóstol nuu-yá, te ni teta'an-ya rúu ja káni-ri tu'un va'a Dios. ²Chi ni keyu'u-yá onde aná'an. Te súan ni kaka'an chaa ni kajani tu'un-ya, te yóso núu tutú i. ³Tu'un Se'e-ya ká'an. Te yiki kúnu-ya ní kaku chi tata David. ⁴Te ni ka'an ni'in Dios ja Sé'e máá-yá kúu Jíto'o-yo Jesucristo. Te yí'i fuerza jíin Espíritu Santo ini-ya, siki ja ní nachaku-ya má'nú ndíyi. ⁵Te ja siki sí'ví-yá, ni kani'in-rí tu'un luu ío ini-ya. Te kaku-ri apóstol ni sá'a-ya, náva'a kuandatu ñayivi sín naciún, te kandíja-i. ⁶Suni onde róo, chi ni kana-ya xiní-ro náva'a ná kí'ví-ro ndá'a Jesucristo. ⁷Cháa-ri tutu yá'a nuu táká róo ja kaxiukú-ro ini nuu Roma, chi kúndá'ú ini Dios róo. Te ni kana-ya xiní-ro ná ndúndoo-ro. Tu'un luu ío ini jíin tu'un kuaká'nu ini ja kí nuu máá Táa-yo Dios, jíin ja kí

nuu máá Jíto'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ro jíná'an-ro. ⁸Xnáñúú-gá nuu Dios máá-rí, nákuatá'ú-rí ja siki róo jíná'an-ro sá'a Jesucristo. Chi ní ñúyivi jichá tu'un kua'an ja kákandíja-ro-yá. ⁹Te Dios kúu testigo-ri, chi nuu-yá játíñu-ri jíin ini jíin añu-ri te jáni-ri tu'un va'a Se'e-ya. Te nene ká'an-ri ja'a-ro nú jikán ta'u-rí. ¹⁰Ká'an nda'ú níni-rí jíin-yá, sanaa te nú kuní máá Dios, te ja va'a-ri nuu-ro vasté ñin vina-na. ¹¹Chi kúu ini-ri nde'é-rí nuu-ro jíná'an-ro, náva'a saka-rí yaku ta'u yí'i Espíritu nuu-ro, náva'a ná yíja-ga ini-ro jíná'an-ro. ¹²Súan kuní-ri, náva'a ñin ká'nu-ni ná sándéé ini-yo, chi róo jíin rúu kákandíja ká'nu-ni-yo. ¹³Náni, kuní-ri ja ná júku'un ini-ro ja tiní jínu ni chaa ini-ri ja-ri nuu-ro, ko onde vina sáni-ga ndasú ichi-rí. Chi kuní-ri kandíja sava-ro sá'a-ri, nátu'un ni sá'a-ri jíin sáva ñayivi sín naciún. ¹⁴Taú-ri kani-ri tu'un nuu ñayivi griego jíin nú ñayivi sín yu'u, nuu ñayivi ndíchí jíin

núu ñáyivi tú jiní kuti. ¹⁵Chí ruu, ja yúán kúu yachi iní-ri kani-ri tu'un va'a-ya núu róo tuku, ja káxiukú-ró iní nuu Roma. ¹⁶Chí tú kúka nuu-rí sikí tú'un va'a, chí fuerza Dios kúu, náva'a nani chaá nú kándija-de te kaku-de sá'a, ñáyivi judío xna'an-ga, te suni ñáyivi griego. ¹⁷Te jíin tú'un-ún jiní ndijin-yo ndasa ío ndoo iní Dios, te nú kándija-yó te kendo-yó súan. Te kándija-ga-yo sá'a-ún. Nátu'un yóso núu tutú: Chaá ndaa, chí sikí já kándija-de te kuchaku-de, áhí.

Ja kití iní Dios nuu kuáchi

¹⁸Chí onde ichi ándívi jiní ndijin-yo já kití iní Dios jíto-ya táká tiñu ñáa kásá'a ñáyivi já tú kachiñú'un-i-ya. Chí jíin tiñu ñáa kásá'a-i te kájasu-i nuu tú'un ká'an ndaa. ¹⁹Chí taká tu'un ja kájiní ñáyivi ndasa káa Dios, suni a kájiní ndijin máa-i, chí máa Dios ní stá'an ndijin-ya nuu-í. ²⁰Onde kivi ní jukuiñi ñuyívi, te kúu jiní ndijin ñáyivi ndasa káa tu'un sa'í Dios, ndasa yí'í fuerza-ya ní káni jíin ndasa I'a kúu máa-yá. Chí jíin ndátínu ní sá'a-ya kúu ja kájuku'un iní-i súan. Te ja yúán tú modo nama-i máa-i nuu kuáchi-i. ²¹Chí ní kajiní-i nuu Dios. Ko tú ní kánakana jaa-i-ya já kúu-ya Dios, ní tú ní kánakuatá'ú-i nuu-yá, chí sua ní kasá'á-i máa-i jíin tú'un káka'an-i. Te iní añú-i ní kutúun, ní ndasu. ²²Káka'an-i ja kákuu ndíhí-i, ko ní kanduú ñáa-i. ²³Te Dios ja má té'yu kuti-yá, ndí ncháa nuu kánchaa-ya. Ko ní kasá-i-ya ní kachiñú'un-i muestra ndasa káa in chaá ja té'yu, ndasa kándaa

tisaa, kiti kúun ndá'a jíin kóo. ²⁴Ja yúán ní sá Dios ñáyivi-ún ja ná sá'a máa-i tiñu chál'an jíin taká ja káni kákuñi iní añú-i, in modo ja kásachál'an-i tá'an-i kúu. ²⁵Te tu'un ndaa ká'an Dios ní kajasu ñáyivi-ún, ní kivi koyo-i jíin tú'un tú'un ní kajatú'un-i. Te ní kachiñú'un-i taká ndatínu ní sá'a-ya. Te súan ní kasá'a ñáyivi-ún, lugar ja chíñú'un-i máa I'a ní sá'a-ún, chí máa-yá ní káni kúu-ya I'a ii. Amén. ²⁶Ja yúán Dios ní sá-ya-í ja ná sá'a máa-i tiñu ja tú ío jíñú'un, chí onde ñasí'í, ní kasama-ña máa modo ja xíin tiñu, te ní kivi-ña jíin modo káñáa. ²⁷Suni súan chaá jíná'an-de, ní kasá-de máa modo ja xíin tiñu jíin ñasí'í. Te ní kandukijí-de ní kasá'a kuaxán-de jíin tá'an yí-de. Te ní kasá'áa chaá jíin cháa. Te iní yiki kúnu-de bueno ní kani'in-dé ta'u-dé sikí kuáchi ní kasá'a-de. ²⁸Chí máa-de tú ní kajatú'un-de ja júku'un iní-de Dios, Ja yúán ní sá Dios chaá-ún ja ná kúñáa xini-dé jíin já ná sá'a-de tiñu ja tú ío va'a. ²⁹Ní kútú ndí'i-de taká tiñu tú ká'io ndaa, kájika téné, kásá'áa, kákutóo iní, tú ká'io va'a, kándio iní, kája'ni ndíyi, kákanaá, káxndá'ú, kándukini, ³⁰kácutuku iní kájito tá'an, káka'an tú'un sikí tá'an, kájito u'u-de Dios, káka'an ndiva'a, kásá'ixi máa, kásátéyí máa, kástúu costumbre káñáa, tú kájandatú nuu táa nuu náa, ³¹tú kájuku'un kuti iní, tú káskíkuu tu'un kándatú'un, tú kákumani vá'a, tú káindatu núu, tú kákundá'ú iní tá'an. ³²Te chaá-ún, vasa a kájiní-de ndasa ká'an ley Dios, ja cháa kásá'a súan, ná kúu-de nú kuu-de, te nasu máni ja

kásá'a-de-ún chī suni kájatú'ún-de
chaa kásá'a súan.

Sikī já sándaꝝ Dios tiñu-i

2 Núsáá te ja sikí yúan ma
káku-ró vasa naún cháa
kúu-ró já jikán-ro kuáchi, chi
ni kuni-ro nákuḁndíi-ró sikí ingá
chaa, ko sua ni nákuḁndíi-ró sikí
máá-ró. Chi róó suni súan sá'a-ró
nátu'un nákuḁndíi-ró sikí ingá
chaa-ún. ²Ko a kájiní-yo já ndónnda
Dios nákuḁndíi ndija-ya sikí táká
chaa kásá'a súan. ³Te róó, chaa
nákuḁndíi sikí táká chaa kásá'a
súan, te suni súan sá'a máá-ró, te
jáni iní-ro já káku-ró núu Dios kivi
sándaꝝ-ya náún. ⁴Xí sájá'a iní-ro já
vá'a xaan iní-ya jíin-ró, te paciencia
iní-ya, te tú yachi kití iní-ya núu-ro.
Tú júku'un iní-ro já tú'un va'a
iní-ya-ún nakani iní-ro sá'a náún.
⁵Ko sikí já ní'in iní-ro jíin sikí já tú
nákani iní añú-ro kúu ja kayá-ga-ro
tú'un kití iní-ya sikí-ro já kúu
kivi kití iní-ya, chi kenda ndijin
kivi sándaꝝ va'a Dios jíin ñáyivi.
⁶Chi máá-yá, cha'u-ya ná in ná
iin chaa ndasa tiñu kásá'a máá-de.
⁷Ko nuu cháa kásá'a ndí'i tiñu
va'a, já'a-ya tú'un ja ná kúchaku-de
ní káni, chi kándúkú-de tu'un
luu tu'un jíin'ún, jíin tú'un ja má
kúu kuti-dé jíin. ⁸Te kití xaan
iní-ya te jito u'u-ya cháa kákanaá,
chi kásáni'in iní-de nuu tú'un ká'an
ndaꝝ, te kájanatu-de nuu tú'un
yákuá yó'o. ⁹Te tundó'o u'u xaan
já'a-ya sikí táká ñáyivi kásá'a tiñu
ñáá, xnáñúú-gá nuu ñáyivi judío te
suni súan nuu ñáyivi griego. ¹⁰Ko
sikí táká ñáyivi kásá'a máni tiñu
va'a, já'a-ya tú'un luu, tu'un jíin'ún,

jíin tú'un kuaká'nu iní. ¹¹Chi Dios
tú ncháá nuu-ní-ya in in ñáyivi.
¹²Chi táká chaa ja ní kásá'a kuachi,
vasa tú káy'i-de chi ley, suni tú
níni ley te naa-dé. Ko táká chaa ni
kásá'a kuachi ja á káy'i-de chi ley,
suni jíin ley kundaꝝ tiñu-de. ¹³Chi
nasu cháa kájiní so'o tu'un ká'an
ley kúu ja ká'io ndaa nuu Dios, chi
chaa káskíkuu tu'un ká'an ley kúu
ja ká'io ndaa nuu-yá. ¹⁴Chi chaa
síin naciún ja tú káñava'a-de ley
ja á yóso, ko kásá'a-de súan-ni
taká tiñu yí'i nuu ley. Chi chaa-ún,
vasa tú káñava'a-de ley, ko máá-de
kákuu-de ley kájatíñu máá-de.
¹⁵Ja yúan jiní-yo já tú'un tálú ley
chi yóso iní añú-de. Te añú-de kúu
testigo-de. Te tu'un kájaní iní-de
kájikan kuachi sikí-dé, xí sánaa
ká'an ja tú naún kuachi ndíso-de.
¹⁶Súan sá'a-de kivi sándaꝝ Dios sikí
táka tiñu sa'l kásá'a ñáyivi. Te jíin
Jesucristo sándaꝝ-ya jíin tú'un va'a
ká'an-ri.

Káy'i judío nda'a kuáchi

¹⁷Te nú róó, chaa judío nání-ró, te
jíin ley kándii ni'in-ró, te sátéyíi-ró
máá-ró ká'an-ro já chíñú'ún-ró Dios,
¹⁸te nú jiní-ro ndasa játa'an iní-ya,
te nú játu'ún-ró tú'un jíin'ún, te
nú ni kutu'a-ró jíin ley, ¹⁹te nú jáni
ndija iní-ro já máá-ró kúu chaa
yóxnúu núu cháa kuáá, nú máá-ró
kúu ñu'un stúun nuu ñáyivi ká'íin
ñuñáa, ²⁰nú máá-ró kúu chaa
stá'an nuu ñáyivi tú kájiní kuti, nú
máá-ró kúu maestro suchí lúli, te
nú súan jáni iní-ro, chi jíin máá
ley te ñava'a-ró íchi ndasa júku'un
iní-i jíin tú'un ká'an ndaa, ²¹te nú
róó súan stá'an-ro núu ingá chaa,

naja tú stá'an-ro núu máá-ró núsáá. Te nú róó súan jáni-ró tú'un ja má kúu sakuí'ná-yó, te naja sakuí'ná-ró núsáá. ²²Róó, chí ká'an-ro já má kúu kusíki ncháá tá'an-yó, te naja ísíki ncháá tá'an-ró núsáá. Róó, chí ká'an-ro já kúkini ini-ro jíto-ró ndosó, te naja sakuí'ná-ró ndátíñu ío ini ve'e ií núsáá. ²³Róó, chí sátéyíí-ró máá-ró jíín ley, te naja kúka nuu Dios sá'a-ró sikí já tú jándatu-ro núu ley núsáá. ²⁴Chi cháa sáín nacióon, máni káka'an ndiva'a-de sikí Dios ja kuáchi róó jííná'an-ró, nátu'un yóso núu tutú. ²⁵Chí nú skíkuu-ró tú'un ká'an ley, yúan-na te ni'in tíñu ndija ja ní xití ndúu-ro. Ko nú tú jándatu-ro tú'un ká'an ley, yúan-na te ja ní xití ndúu-ro-ún kúu nátu'un túu-ni ní xití ndúu-ro. ²⁶Ja yúán, iin cháa ja tú ní xití ndúu, nú skíkuu-de taká tiñu tá'ú ley, te vasa tú ní xití ndúu-de, te tú nduu-de nátu'un ja ní xití ndúu náún. ²⁷Te cháa yúan ja máá jándáa cháa tú ní xití ndúu kúu-de, ko nú skíkuu va'a-de tu'un ká'an ley, yúan-na te kuu nakuxndíi-de sikí-ro, chí tú jándatu-ro tú'un ká'an ley vasa ñáva'a-ro tutú, te ni xití ndúu-ro. ²⁸Chí judío máá jándáa ndija, nasu cuenta ndasa káa ichi sikí kúu. Ni ja ní xití ndúu ndija, nasu cuenta ndasa káa ichi sikí yíki kúñu kúu. ²⁹Chí judío ndija kúu ja káa súan onde ichi iní. Te ja ní xití ndúu ndija, kúu ja káa súan onde ini, onde añú, chí nasu cuenta tutu kúu, te nasu ñáyivi kájatát'ún cháa-ún, chí Dios.

3 Ndénu ní'in tíñu-ga cháa judío núsáá. Te ndénu játiñu

ja xití ndúu núsáá. ²Xaan vá'a ní'in tíñu vij. Te ja xnáñúú, chí ini nda'a máá-de ni kivi tu'un Dios ni sá'a-ya. ³Tú naún sá'a vasa sava-de tú ní kákandíja. Te kuáchi ja tú ní kákandíja-ún, te ni skíkuu sáni Dios tu'un máá-yá náún. ⁴Túu, chí sua ká'an ndaa Dios, vasa máni káxndá'ú taká cháa nátu'un yóso núu tutú: Náva'a ná kéndoo ndaa-ní jíín taká tu'un ká'an-ní, te kundéé-ní nú káxndichí-de níí, áchí. ⁵Te nú kenda ndijin-ga tu'un ndaa Dios sá'a kuáchi-yó, te ndasa ka'an-yo núsáá. Kándii yo'o Dios ja súan xndó'o-ya yóó náún. Aa, nátu'un káka'an cháa yúkú, ká'an-ri nú súan. ⁶Ma kúu kuti. Chí nú súan te ndasa sánda Dios kuáchi ñáyivi núsáá. ⁷Te nú kenda luu-ga tu'un ndaa Dios sá'a tu'un tú'ún máá-rí, te naja ní'in ná'in-rí kuáchi núsáá, áchí-i. ⁸Vatu-ni sá'a-yó tíñu ñáa náva'a kenda tíñu va'a náún. Chí sava ñáyivi káka'an ndiva'a-i sikí-yo já súan káka'an-yo. Bueno ta'nu ndatu máá-i nú súan.

Ndivii ñáyivi káyí'i-i nda'a kuáchi

⁹Naun. Va'a-ga yóó, cháa judío, vasa cháa-ún náún. Túu. Chí a ni ka'an-ri ja taká ñáyivi vasa judío vasa griego káyí'i-i nda'a kuáchi. ¹⁰Nátu'un yóso núu tutú: Tú kuti ñáyivi ndáa ío, ni vasté iin-i. ¹¹Tú kuti ñáyivi júku'un ini ío, ni tú kuti ñáyivi nándúkú Dios ío. ¹²Taká-i, ni kákusíin-i kája'an-i, iin-na ni katívi sáni-i. Tú kuti ñáyivi sá'a tíñu va'a ío, ni vasté iin máá tú'ún-i. ¹³Yau ndiyi ja núña kúu yo sukun-í. Te jíín yáa-í jakín-i tu'un xndá'ú. Te nducha kuñi-tí yí'i yu'u-í. ¹⁴Ni

chítú iní yu'u-í, ñú'un tu'un tásí jíin tú'un tixín. ¹⁵Xaan yachí ja'a-í káskáka-i ñíñi. ¹⁶Sikí íchi ká'jin-i, yúan kii tundó'o naa sáva-ga-i. ¹⁷Te ichi ío tu'un vindáa vinené tú kájiní kuti máa-i. ¹⁸Tú kájiní-i kuandatu-i nuu Dios. Achí. ¹⁹Ko kájiní-yo já táká tu'un ká'an ley, ká'an jíin máa cháa káyí'i nda'a ley, náva'a ná kasú taká ñáyivi yú'u-í, te sikí ní ñúyivi ná nákuuxndíi Dios. ²⁰Chí jíin sikí táká tiñu tá'ú ley, ni ñin ñáyivi ma kéndoo ndaa-i nuu-yá. Chí ley sá'a ja jíiní-yo núu kuáchi.

Naún modo kéndoo ndaa ñáyivi

²¹Ko vina a ñi kenda ndíjin tu'un ndaa Dios, ko nasu jíin ley. Chí testigo sikí tú'un-ún kákuu máa ley jíin cháa ñi kajani tu'un Dios onde sáa. ²²Te tu'un-ún kúu ja nú kándíja-yó Jesucristo te kéndoo ndaa-yo sá'a Dios nuu táká-i ja kákandíja-i nuu-yá. Chí ñin núu-ni ká'io taká-i. ²³Chí taká-i kásá'a-i kuáchi. Te ja yúan tú kákundé-e skíkuu-i tu'un luu Dios. ²⁴Sikí já tú'un luu ío iní-ya kúu ja ní ja'a sáni-ya tú'un ñi kákendoo ndaa-i, te ñi ñakuaan Cristo Jesús ñáyivi-ún. ²⁵Te ñi kenda Jesús ñi sá'a Dios, náva'a kuanchaa I'a-ún kuáchi-yó jíin ñíñi-yá, te nú kándíja-yó núu-yá. Náva'a ná kuní-yo ja I'a ndaa kúu-ya. Chí jíin paciencia te tú ní ndóna Dios sikí kuáchi ñi kasá'a ñáyivi sáa. ²⁶Súan ñi sá'a-ya náva'a ná kuní-yo vína ja I'a ndaa kúu máa-yá jíin já ná kéndoo ndaa ñáyivi nú kándíja-i nuu Jesús sá'a Dios. ²⁷Ndéchi kuá'an tu'un sátéyí-i máa-i núsáa. A ñi kenda kua'an. Ndé jíin ley. Jíin ley ja tá'ú

tíñu ndasa sá'a-yó náún. Túu, chí jíin ley sikí tú'un kándíja-yó. ²⁸Ja yúan jíiní-yo já kéndoo ndaa ñin cháa jíin tú'un kándíja-de, nasu jíin tú'un skíkuu-de ja ká'an ley. ²⁹Te máa ñin nuu ñáyivi judío kúu-ya Dios náún. Nasu súni kúu-ya Dios nuu ñáyivi sñin naciún náún. Jandaa chí suni Dios kúu-ya núu ñáyivi sñin naciún. ³⁰Chí Dios, máa ñin-ni-ya ío. Te máa I'a-ún, skéndoo ndaa-ya ñáyivi ní xití ndúu, sikí já kándíja-i, jíin ñáyivi tú ní xití ndúu suni jíin tú'un kándíja-i. ³¹Te a ñi stávi-yó ley jíin tú'un kákandíja-yó náún. Ma kúu kuti, chí sua skíkuu-ga-yo.

Tu'un ñi kándíja Abraham

4 Ndasá káka'an-ri sikí ndíyi tatá núu sáká-yó Abraham, chí chíi máa-de ñi káakaku-yó. ²Chí nú ní kéndoo ndaa Abraham sikí táká tiñu sá'a-de, ío modo sátéyí-de máa-de núu, ko nasu núu Dios. ³Chí ndasa ká'an tutu ñi: ñi kándíja Abraham nuu Dios, te ñi chí'i-ya cuenta-de ja á ñi kéndoo ndaa-de, áchí. ⁴Ko nuu ñáyivi sátiñu, nasu ñin favor sá'a-yó jíin-i ja kuá'a-yó kúta'u-í. Chí tiñu ñi sá'a-i, yúan chá'u-yó-i. ⁵Ko nú kándíja ñin ñáyivi, vasa tú sátiñu-i, chí'i-ya cuenta ja á ñi kéndoo ndaa máa-i, chí ñi kándíja-i nuu máa-yá ja kúu skéndoo ndaa-ya ñáyivi chá'an-ga kuandatu va'a nuu-yá. ⁶Te nú ñi chí'i Dios cuenta ñin cháa ja á ñi kéndoo ndaa-de, vasa tú ní sátiñu-de, ná kéndoo ndatu-de, áchí David súan: ⁷Xáan ndatu kéndoo ñáyivi já á ñi sá'a-ya túká'nu iní nuu táká tiñu ñáa ñi kasá'a-i, te ñi jasú-ya sikí kuáchi-i. ⁸Xáan

ndatu kéndoo iin chaa ja tú ndenda kuachi-de sikí-dé, sá'a máá Tatá Dios, áchí David. ⁹Nuu máá iin ñayivi xití ndúu kúu tu'un ndatu yá'a náún, xí súni kúu nuu ñayivi tú xití ndúu náún. Chí káka'an-yo ja ní kandíja Abraham te ja yúán ni chí'i-ya cuenta-de ja á ni kendo ndaa-de. ¹⁰Ndasa ni chí'i-ya cuenta-de núsáá. Onde ná té xití ndúu-ga-de xí ja á ni xití ndúu-de náún. Nasu ja á ni xití ndúu-de kúu, chí onde ná té xití ndúu-ga-de. ¹¹Te onde ná té xití ndúu-ga Abraham, te ni tá'u-yá tiñu ja ná xití ndúu-de máá-de. Jían ní kuu iin tuni xí iin sello, ja ní kandíja-de, te ja yúán a ni skéndoo ndaa-ya-dé. Súan ni sá'a-ya, náva'a ná kúu máá-de táa nuu táká ñayivi kákandíja, náva'a ná chí'i-ya cuenta-i ja á ni kəkendo ndaa-i vasa tú ní kaxití ndúu-i. ¹²Te suni kuu-de táa nuu ñayivi ní kaxití ndúu, ko nasu núu ñayivi ja nían ni kaxití ndúu, chí suni ká'iin-i ichi ndíyi táa-yo Abraham. Te kákandíja-i nátu'un ni kandíja máá-de onde ná té xití ndúu-ga-de núu. ¹³Chí nasu sikí ley ní kéyu'u-yá, ja Abraham xí ñayivi kákuu tata-de ni'in tá'u ní ñáyivi. Chí sua sikí ja kéndoo ndaa-i sá'a tu'un kándíja-i kúu ja ní keyu'u-yá. ¹⁴Chí nú chaa káyí'i chí ley kákuu chaa xíin tá'u, te kákandíja sáni-yó núsáá. Te tu'un ni keyu'u-yá naa núu. ¹⁵Chí kití iní-ya núu-í sá'a ley. Ko nuu tú ley ío, tú naún tu'un stívi tíñu ío. ¹⁶Ja yúán, cuenta tu'un kándíja-yó kúu ja kéndoo ndaa-yo, náva'a ná kóo-ún jíin tú'un ío luu iní máá-yá, te náva'a ná kéndoo seguro tu'un ni keyu'u-yá nuu táká

tata-de. Ko nasu núu máá iin ñayivi káyí'i nda'a ley kúu, chí suni nuu ñayivi kákandíja nátu'un ni kandíja Abraham. Chí chaa-ún kúu táa taká yóo jíná'an-yó, jito nuu máá-yá. ¹⁷Nátu'un yóso núu tutú: Róo kuu táa nuu kuá'a xaán nación ni sá'a-ri, áchí. Te nuu máá-yá ni kandíja-de. Te máá-yá kúu l'a náschaku taká ndíyi, te kána-ya xiní táká ndatíñu ja té koo-ga, te vai jáá-ni. ¹⁸Te máá Abraham, vasa tú ñúkuu iní-de núu, ko ni ñúkuu iní-de. Chí ni kandíja-de ja jáa-de kuu-de táa nuu kuá'a xaán ñúu, nátu'un ni ka'an-ya jíin-de: Súan ndea tata-ro. Achí-ya. ¹⁹Te ni'in ni kandíja-de. Tú ní kuítá-de, ni tú ní sá'a-de cuenta ja á kuayii-de, chí a yani koo-de iin ciento kuia. Ni tú ní sá'a-de cuenta ja ní ichi chí Sara. ²⁰Suni súan jíin tú'un ni keyu'u Dios, tú ní jáni sikí iní-de ja má kándíja-de núu, chí sua ni kandíja ni'in-ga-de. Te ni nakana jaa-ga-de Dios. ²¹Te seguro xaán ní kandíja-de ja kúu skíkuu Dios tu'un ni keyu'u-yá. ²²Ja yúán ní chí'i-ya cuenta-de ja á ni kendo ndaa-de. ²³Te nasu máá iin sikí Abraham yóso tutú ja súan ni chí'i-ya cuenta-de. ²⁴Chí suni yóso ja sikí yóo, ja ná chí'i-ya cuenta yóo, ñayivi kákandíja nuu máá Dios ja ní naschakú-ya Jíto'o-yo Jesús. ²⁵Chí Jesús ni jí'i-ya ja sikí kuachi-yó. Te ni nachaku-ya náva'a ná kéndoo ndaa-yo.

Sikí tá'u ní'in ñáyivi kəkendo ndaa

5 A ni kəkendo ndaa-yo jíin tú'un kákandíja-yó núsáá. Te ja yúán, tú kájito u'u tá'an-yó jíin Dios ni sá'a Jíto'o-yo Jesucristo. ²Chí

ja sikí l'a-ún kákandíja-yó, te núña ichi kivi-yó jíin tú'un luu ío iní-ya yá'a. Chí sikí yá'a ká'jin n'iin-yó te kusii iní-yo. Chí káñukuu iní-yo kivi-yó núu ndii ncháa kánchaa Dios. ³Te nasu máa iin sikí tíñu yá'a, chí suni kúsi iní-yo sikí já kájito-yó túndó'o. Chí a kájiní-yo já túndó'o sá'a ja ío paciencia iní-yo. ⁴Te pacienkcia-ún yíja-yó sá'a. Te ja ní yija-yó-ún, sá'a ja ñúkuu iní-yo. ⁵Te tu'un ñúkuu iní-ún, tú kúka nuu-yo sá'a, chí tu'un nī kundá'ú iní Dios yóó, nī jichá nuu kua'an iní añu-yo ní sá'a Espíritu Santo ja ní ja'a-ya núu-yo. ⁶Chí onde ná tú kúu nama-yó máa-yó núu, te máa mí'in kivi te nī jilí Cristo ja sikí ñáyivi ñáá. ⁷Chí fuerza-ni kuu kuu ndija iin cháa sikí iin cháa jka ndaa. Ko sanaa te chundéé iní iin cháa kuu-de ja'a iin cháa va'a. ⁸Ko Dios, stá'an-ya núu-yo ndasa kúndá'ú iní-ya yóó, chí nini kándiso-yó kuáchi te nī jilí Cristo ja'a yóó. ⁹Vina a nī kakendoo ndaa-yo ní sá'a niñi-yá. Núsáa te ví'i-gá kaku-yó núu tú'un kití iní Dios sá'a-ya. ¹⁰Chí nú kájito u'u-yo-yá sáa, te nī naketé'an-yó jíin Dios nī sá'a ja ní jilí Se'e-ya, te ja súan, a nī naketé'an-yó jíin-yá, núsáa te ví'i-gá kaku-yó vina ja súan chakú-ya. ¹¹Te nasu níni máa súan-ni, chí suni kákusi iní-yo núu Dios sá'a Jito'o-yo Jesucristo. Chí ja sikí l'a-ún, te nī naketé'an-yó jíin Dios vina.

Ja ní kenda kue'e kuu-yo

¹²Ja yúan, suni súan nátu'un nī kivi kuáchi iní ñuyívi ní sá'a máa tú'un-ni cháa. Te sikí kuáchi-ún, te nī kivi kue'e kuu-yo. Te súan

nī jichá kue'e kuu-yo-ún, nuú táká ñáyivi, chí taká-i nī kasá'a-i kuáchi. ¹³Chí onde ná té koo-ga ley, te nī io kuáchi iní ñuyívi. Ko tú chí'i-ya cuenta nuu túu máa ley. ¹⁴Kue'e kuu-yo-ún, nī tá'ú tíñu onde kivi nī kii Adam, te onde kivi ní kenda Moisés, vasa onde sikí ñáyivi já tú ní kasá'a-i kuáchi modo nī stíví Adam tíñu. Chí cháa-ún nī kuu muestra l'a cháa.

Ja ní kenda tu'un kuchaku-yo

¹⁵Ko ta'u já ní ja'a-ya, nasu ní kii nátu'un máa kuáchi-ún. Chí nú sikí tíñu nī stíví máa tú'un-ni cháa onde sáa, te nī kajilí kua'a ñáyivi ní sá'a, núsáa te ví'i-gá sá'a tu'un luu ío iní Dios jíin tá'u lúu já'a máa tú'un-ni cháa Jesucristo, nī kajichá nuu nuu kuá'a-í. ¹⁶Te sijn sá'a kuáchi máa tú'un-ni cháa-ún, te sijn sá'a ta'u-yá. Chí sikí kuáchi máa tú'un-ni cháa-ún te nī nakuxndíi-ya-í ja tá'nu ndatu-i. Ko jíin tá'u-ún, te kii tu'un ja kéndoo ndaa-i, vasa kua'a-í nī kastíví-í tíñu. ¹⁷Te nú máa tú'un-ni cháa-ún nī stíví tíñu, te ja yúan ní tá'ú tíñu kue'e kuu-yo ní sá'a máa tú'un-ni cháa-ún, núsáa te ví'i-gá ná tá'ú tíñu ñáyivi kúchaku, sá'a máa tú'un-ni cháa Jesucristo. Chí ni'in vá'a-i máa tú'un luu ío iní-ya, te suni ni'in-í ta'u já kéndoo ndaa-i. ¹⁸Núsáa te nátu'un nī nakuxndíi-ya sikí táká cháa, chí nī stíví máa tú'un-ni cháa-ún tíñu, suni súan máa tú'un-ni cháa nī sá'a tíñu ndaa, ja yúan te kaku taká cháa te kuchaku-de. ¹⁹Chí nátu'un tú ní jándatu máa tú'un-ni cháa, te kua'a xáan cháa nī kivi koyo chí kuáchi nī sá'a-de. Suni súan nī jandatu

máa tú'ún-ni cháa, te kua'a xáan cháa kendoo ndaa sá'a-ya. ²⁰Ko ley, ni cháa náva'a ná ndea-ga kuachi, ko nuu ní ndea-ga kuachi, te ni ndea-ga tu'un luu ío ini-ya. ²¹Chi nátu'un ni tá'ú tíñu kuachi ja koo kue'e kuu-yo, suni súan ná tá'ú tíñu tu'un luu ío ini-ya jíin tíñu ndaa náva'a kuchaku-yo níi káni sá'a Jito'o-yo Jesucristo.

Ja tuká chakú-yo chíi kuachi

6 Ndasaa ka'an-yo núsáa. Kukuu-ni-yó jíin kuáchi náva'a ná kuá'nu-ga tu'un luu ío ini-ya náún. ²Ma kúu kuti, chi yóo ni kaji'i-yo, ni kakenda-yó chíi kuachi. Te naja káka kuu-ga-yo jíin kuáchi núsáa. ³Á tú kájuku'un ini-ro ja táka yóo ja ní kajanducha-yo chíi Cristo Jesús, suni ni kajanducha-yo chíi tu'un ni ji'i-ya. ⁴Chi ni kayuji ta'an-yo jíin-yá ja ní ji'i-ya, chi ni kajanducha-yo chíi tu'un ni ji'i-ya. Te ni nachaku Cristo ma'nú ndíyi ni sá'a tu'un luu máa Táa-ya, náva'a yóo, suni súan kuu kaka kuu jáa-yó. ⁵Chi nú iin núu-ni ni kanduu-yó jíin-yá jíin nátu'un ni ji'i-ya, suni súan nduu-yó jíin-yá jíin nátu'un ni nachaku-ya. ⁶Tu'un yá'a a kájin-yo, chi cháa tú'ú ja kándeé ini-yo, iin núu-ni ni ji'i-de jika cruz jíin máa Cristo, náva'a ná náa yíki kúñu ja ndíso kuachi, náva'a ma kuátíñu sáni-ga-yo núu kuáchi. ⁷Chi cháa ja á ni ji'i, a ni kenda-de ini nda'a kuáchi. ⁸Te nú ni ji'i-yo jíin Cristo, a kákandíja-yó ja sáni súan nachaku-yo jíin-yá. ⁹Chi a kájin-yo ja Cristo ni nachaku-ya má'nú ndíyi, te ma kúu kuti-gá-ya. Chi kue'e kuu-yo, tuká tíin so'o-ya. ¹⁰Te ja

súan ni ji'i-ya chíi kuachi, ni ji'i-ya iin jínu-ni. Ko ja vína chakú-ya, chíi Dios chakú-ya. ¹¹Suni súan róo jíná'an-ró, ná sá'a-ró cuenta ja á ni kaji'i ndíja-ró chíi kuachi, ko a káichaku-ro chíi Dios ni sá'a Jito'o-yo Cristo Jesús.

Ja tuká tíin kuachi so'o-yó

¹²Núsáa te ma kuá'a-ró tú'un ja tá'ú tíñu-ga kuachi nuu yíki kúñu-ró ja kúu. Chi kuni kuachi-ún ja kuándatu-ro núu sá'a-ró táka tíñu ndío ini yiki kúñu-ró. ¹³Ni ma sokó-ro táka pedazo yiki kúñu-ró núu kuáchi ja sá'a tíñu náa, chi sua sá'a-ró cuenta ja ní kanachaku-ro má'nú ndíyi, te ná kuá'a-ró máa-ró núu Dios. Te taká pedazo yiki kúñu-ró ná kuá'a-ró núu-yá ja sá'a-ya tíñu ndaa jíin. ¹⁴Chi kuachi, ma kúu tá'ú-ga tíñu nuu-ro, chi tuká káyi'i-ró ndá'a ley, chi sua káyi'i-ró ndá'a tú'un luu ío ini-ya. ¹⁵Ndasaa kuu núsáa, kukuu-yó sá'a-yó kuáchi, chi tuká káyi'i-yó ndá'a ley, chi sua káyi'i-yó ndá'a tú'un luu ío ini-ya náún. Ma kúu kuti. ¹⁶Á tú kájin-ro ja nú káandatu-ro núu iin cháa, mozo-de kakuu-ró, chi ni kaja'a-ró máa-ró núu-dé náva'a kuu-ró mozo-de kuándatu-ro núu-dé. Suni súan nú kuándatu-ro núu kuáchi, te kuu-ro. Xí nú kuándatu-ro núu-yá, te kendoo ndaa-ro. ¹⁷Ko ná kúta'u-yo núu Dios, chi vasa ni kakuu-ró mozo nuu kuáchi, ko vina chi onde jíin iní jíin ańú-ro ní kajandatu-ro núu tú'un, ná modo ni kajatá'ú-ró. ¹⁸Te vina a ni kenda koyo-ró iní nda'a kuáchi. Te ni kanduu-ró mozo nuu táka tíñu ndaa. ¹⁹Nátu'un káka'an ñayivi yúku, súan ká'an-ri

jín-ró. Chì tú yachì xini-ro. Chì nátu'un sáá, nì ja'a-ró táká pedazo yiki kúñu-ró núu tíñu ch'án jín núu tíñu ñáá ja ní kaa ñáá-ga sá'a, suni súan vina ná kuá'a-ró táká pedazo yiki kúñu-ró núu tíñu ndaa, náva'a kenda tíñu ndoo. ²⁰Chì ná nì kakuu-ró mozo nuu kuáchi, ko sikì tíñu ndaa tú ní kakuu-ró mozo. ²¹Naún ní ja'a taká tíñu-ún nuu-ro, chì vina kákuka nuu-ro sá'a-ún. Chì nú kukuu-yó jín-ún te kuu-yo. ²²Ko vina a nì kenda koyo-ró iní nda'a kuáchi. Te nì kanduu-ró mozo Dios. Te a nì kandundoo-ró ní sá'a-ya, te onde sandi'í-ná te kuchaku-ro n'í káni. ²³Chì ya'u-yó já kuá'a kuáchi nuu-yo kúu ja kúu-yo. Ko ìin ta'u-yo já kuá'a Dios nuu-yo kúu ja kúchaku-yo n'í káni sá'a Jito'o-yo Cristo Jesús.

Modo ja t'íin ley so'o ñayivi

7 Ñáni, xí tú kájuku'un ini-ro já t'íin ley so'o ìin chaa nú nini chakú-de náún. Ká'an-ri jín chaa kájinì ndasa ká'an ley. ²Chì ña'an ní t'anda'a, yí'i-ña ndá'a yíi-ñá sá'a ley, ko nú a nì jì'ì yii-ñá, a nì kenda-ña chíi ley cuenta yii-ñá. ³Ja yúán, nú chakú yii-ñá, te ketá'an-ña jín ingá chaa, te kunánì-ña ñá'an ísíki ncháa yii nú súan. Ko nú a nì jì'ì yii-ñá, a nì kenda-ña chíi ley-ún. Te vasa ná ketá'an-ña jín ingá chaa, nasu ísíki ncháa-ña yíi-ñá. ⁴Suni súan róó jíná'an-ró, ñáni máni, a nì kajì'ì-ro núu ley ja súan nì jì'ì yiki kúñu Cristo, náva'a ná náketá'an-ró jín ingá, ja kúu máa I'a ja ní nachaku ma'nú ndíyi, náva'a kuu sá'a-yó táká tíñu va'a kuní Dios. ⁵Chì ná nì kajika-yó jín modo kakuu

ini ñayivi, te nì ndukanda taká ja ndío ini-yo jín kuáchi nì sá'a ley. Te nì kasátíñu-ún iní pedazo yiki kúñu-yó, te nì sá'a taká tíñu ja kúu-yo jín núu. ⁶Ko vina nì kenda koyo-yó iní nda'a ley, te nì kajì'ì-yo núu já jasú-yó-ún. Te ja yúán kájatíñu jáá-yó jín máa Espiritu, nasu jín tutú aná'an. ⁷Ndasa ka'an-yo núsáá, ley kúu kuáchi náún. Ma kúu kuti. Ko ja máa-rí, ma kuní-ri ja ío kuáchi nú tú ley núu. Te suni ma kuní-ri ja ío tu'un ndío ini nú tú ní ká'an ley jín-rí: Ma ndío ini-ro, áchí. ⁸Te jín ley nì jikìn nuu kuáchi jín-rí, te nì skíi ini-ri nì ndío ini-ri taká tíñu kuní. Chì nú tú ley, te a nì jì'ì kuáchi nú súan. ⁹Te ruu, tú ní jiní-ri ley, te nì ichaku-ri sáá. Ko nuu ní chaa tu'un tá'u tíñu, yúan-na te nì nachaku kuáchi, te ruu nì jì'ì-ri. ¹⁰Te ley chì kuchaku-yo jín núu, ko nì jiní-ri ja kuní kuu-ri jín. ¹¹Te jín tú'un tá'u tíñu, nì jikìn nuu kuáchi jín-rí, te nì xndá'ú ruu, te nì ja'ni rúu. ¹²Ja yúán ío ndoo ndija máa ley. Te tu'un tá'u tíñu, suni ío ndoo, ío va'a, te ío ndaa.

Ndasa kájatá'an ley yúkú jín ley máa-ya

¹³Te ja ío va'a yúan, nì ja'ni rúu náún. Túu, chì sua máa kuáchi, jín máa ley ja ío va'a nì ja'ni rúu, náva'a ná kuní-yo já kuáchi ndío ndija kuáchi, te kaa xa'an-gá kuáchi sikì kuáchi sá'a tu'un tá'u tíñu. ¹⁴Chì kájinì-yo já ley jíka cuenta Espiritu, ko ruu, chì chaa yúkú kúu-ri. Te nì jaan kuáchi ruu, te jándatu-ri nuu. ¹⁵Chì tíñu sá'a-ri, tú júku'un ini-ri jín, ni tú sá'a-ri ja kuní-ri, chí sasua sá'a-ri ja kití ini-ri jíto-ri-ún.

¹⁶Te nú sá'a-ri ja tú kuní-ri-ún, yúan-na te játú'ún-ri ja ío va'a ley. ¹⁷Ja yúan, vina nasu rúu kúu ja sá'a tiñu-ún, chi kuachi ja ncháá iní-ri kúu ja sá'a. ¹⁸Te a jiní-ri ja iní-ri, ja kuní ka'an iní añú máá-rí, tú ncháá tiñu va'a, chi kúu iní-ri sá'a-ri tiñu va'a, ko tú kúndéé-rí sá'a-ri. ¹⁹Chi tú sá'a-ri tiñu va'a ja kúu iní-ri sá'a-ri, ko tiñu ñáá ja tú kuní-ri sá'a-ri-ún, sa yúan sá'a-ri. ²⁰Te nú sá'a-ri tiñu ja tú játa'an iní-ri, nasu rúu sá'a yúan, chi kuachi ja ncháá iní-ri kúu ja sá'a. ²¹Jiní-ri inga ley yá'a núsáá: Vasa kúu iní-ri sá'a-ri tiñu va'a, sasua ncháá tiñu ñáá iní-ri. ²²Chi kúsií iní-ri jíin ley Dios onde jíin iní jíin añú-ri. ²³Ko jiní-ri nuu ingá ley ja jíká iní taká pedazo yiki kúñu-ri, kájatá'an jíin ley ja jíká jíin já jíni tuní-ri, te nátu'un preso skívi ruu iní nda'a ley ndiso kuachi ja ncháá iní pedazo yiki kúñu-ri. ²⁴Naka ndá'ú chaá kúu-ri. Ndéja náma ruu chii modo máá-rí yá'a ja kúu núsáá. ²⁵Ná kúta'u-ri nuu Dios sá'a máá Jító'o-yo Jesucristo. Núsáá te játíñu-ri nuu ley Dios jíin já jiní tuní-ri, ko nuu ley kuachi, chi jíin modo máá-rí játíñu-ri.

Modo jíká-yó jíin máá Espíritu

8 Núsáá te vina ma nákuñndíi kuti-yá sikí ñayivi káyí'i nda'a Cristo, chi tuká kájika-i nátu'un kuní modo máá-i, chi sua kájika-i nátu'un kuní máá Espíritu. ²Chi ley ja ká'an Espíritu, onde jíin Cristo Jesús sá'a ja chakú-yo. Yúan ní nama ruu iní nda'a ley ja ndiso kuachi jíin já ndiso kue'e kuu-yo. ³Chi tiñu ja tú ní kúu sá'a ley sikí ja vítá iní ñayivi, te ni sá'a Dios,

chi ni táji-yá Se'e-ya ní kii nátu'un kándaá máá-yó, náva'a kundiso-ya kuáchi. Te ni nakuxndí-ya sikí kuáchi ja ndiso ñayivi. ⁴Náva'a ná skíkuu-yó taká tiñu tá'u ley sá'a-ya, jíin yóo ja tú kájika-yó nátu'un kuní máá modo ñayivi, chi kájika-yó nátu'un kuní máá Espíritu. ⁵Chi ñayivi kájika nátu'un kuní máá modo máá-i, ja kúu modo máá-i kájítú iní-i jíin. Ko ñayivi kájika nátu'un kuní máá Espíritu, ja kúu tiñu Espíritu kájítú iní-i jíin. ⁶Chi nú kájani iní-yo nátu'un kuní modo ñayivi, te kuu-yo. Ko nú kájani iní-yo nátu'un kuní máá Espíritu, te kuchaku-yo jíin tú'un kuaká'nu iní. ⁷Ñayivi jáni iní-i sikí modo máá-i, chi jíto u'u-i Dios, chi tú jándatu-i nuu ley Dios. Te ni ma kúu kuandatu-i. ⁸Tú kúu kusíi iní Dios sá'a ñayivi kájika jíin modo máá-i. ⁹Ko róo tuká kájika-ró jíin modo máá-ró, chi jíin Espíritu kájika-ró, te nú ncháá ndija Espíritu Dios iní-ro. Te nú iin ñayivi tú ndiso-i Espíritu máá Cristo, nasu iní nda'a-yá yí'i-i. ¹⁰Ko nú ncháá Cristo iní-ro, te vasa sikí kuáchi a ni jíi yiki kúñu-ró, ko chakú añú-ro sikí tíñu ndaa. ¹¹Ko nú iní-ro jíná'an-ró ncháá Espíritu máá Dios, I'a ni naschakú Jesús ma'ñú ndíyi, te suni súan jíin Espíritu-ya ja ncháá iní-ro te nachaku yiki kúñu-ró ja kúu-ún sá'a Dios ja ní naschakú-ya Cristo Jesús ma'ñú ndíyi. ¹²Ñáni, chaá káitau kákuu-yó núsáá. Ko nasu núu modo máá-yó, ja káka-yó nátu'un kúu iní máá-yó. ¹³Chi nú kájika-ró nátu'un kuní modo máá-ró, te kuu-ro nú súan. Ko nú jíin Espíritu xnáa-ro taká tiñu ja sá'a-ró jíin

modo máá-ró, te kuchaku-ro. ¹⁴Chi taká ñayivi já káyoxnú Espíritu Dios nuu-í, ñayivi yúan kákuu se'e Dios. ¹⁵Chi nasu nátu'un mozo ni sá'a-ya róo ja yú'ú-ro ingá jínu, chi ni nduu-ró nátu'un se'e-ya. Te ja yúan kákana ndá'ú-yo: Abba, ja kuní ka'an: Aí Táta máni. ¹⁶Chi suni máá Espíritu ká'an ndaa ta'an jíin añú-yo já kákuu-yó sé'e Dios. ¹⁷Te nú se'e-ya kákuu-yó, suni chaa ni'in tá'u kákuu-yó, chaa ni'in tá'u nú Dios kákuu-yó. Te ni'in ká'nu-yó tá'u-yo jíin Cristo. Te nú súan kuandéé iní yo ndó'o ta'an-yo jíin-yá, náva'a suni nduñá'nu luu ta'an-yo jíin-yá.

Ja kóo kivi kuanchaa tundó'o ñuyívi

¹⁸Chi jáni iní-ri ja taká tundó'o kándo'o-yó vína, ni ma káni tá'an kuti jíin tú'un nduñá'nu luu-yó já kenda kuee-ga, te kuní ndijin-yo núu. ¹⁹Chi taká ja ní sá'a-ya, káñukuu iní onde kenda ndijin taká se'e Dios. ²⁰Chi taká ja ní sá'a-ya, ni kivi sáni iní nda'a tú'un té'yu, ko nasu já kákuu máá, chi súan ni jata'an iní máá I'a ni sá'a. Te káñukuu iní. ²¹Chi iin kivi, te taká ja ní sá'a-ya-ún, kenda iní nda'a tú'un té'yu, te kaka kuu ndicha-na jíin tú'un luu nátu'un taká se'e Dios. ²²Chi kájiní-yo já taká ja ní sá'a-ya-ún, iin ká'nu-ni kátana, te kábito tundó'o onde vína. ²³Te nasu máá iin ja ní sá'a-ya-ún, chi suni onde yóo, ja ní ke'já'á sátiñu Espíritu iní-yo, te suni kátana-yo jíin iní máá-yó, káindatu-yó já náki'in sé'é-yá yóo. Yuán kúu ja náma-ya yíki kúñu-yó. ²⁴Chi káñukuu iní-yo te a ni kakaku-yó.

Te nú ndijin kánde'é-yó núu iin ja káñukuu iní-yo, nasu já káñukuu iní-yo kúu. Chi nú iin ja á kájiní-i nuu kúu, ndé ñayivi kúñukuu-ga iní núsáa. ²⁵Ko nú ja tú kájiní-yo núu kúu, káñukuu iní-yo. Yúan-na te jíin paciencia káindatu-yó-ún. ²⁶Suni súan chindéé tá'an Espíritu jíin-yó já vítá iní-yo, chi tú kájiní-yo kakán ta'u-yo nátu'un kánúu kakán ta'u-yo, ko suni máá Espíritu kúu ja jikán ta'u já'a-yo, te tána jíin, te tú ní'in tú'un ka'an jíin. ²⁷Ko máá I'a jito nchaa vii iní añú-yo, jiní-ya ndasa jáni iní Espíritu. Chi máá Espíritu, jikán ta'u já'a taká ñayivi ndóo nátu'un kuní máá Dios.

Ja má kúu kuanchaa-i yóo iní nda'a Cristo

²⁸Te a kájiní-yo já taká ja tá'an ñayivi, kendoo va'a-ga-i jíin sá'a-ya, nuu ñayivi já kákuu iní jíin-yá, ja ní kana-ya xiní-í nátu'un ni jata'an iní-ya. ²⁹Chi taká ñayivi, jíin tiempo a ni jiní-ya núu-í. Suni ni teta'an-ya-í ja ná kóo-i nátu'un káa Se'e-ya, náva'a ná kúu Jesús ñani núu vásá sáva-ga ñani. ³⁰Te máá ñayivi ní teta'an-ya-ún, suni ni kana-ya xiní-í, te ñayivi ní kana-ya xiní-ún, suni ni kakendoo ndaa-i ni sá'a-ya. Te ñayivi ní kakendoo ndaa-ún, suni ni nduñá'nu luu-i ni sá'a-ya. ³¹Te naún káka'an-yo sikí tú'un yá'a núsáa. Chi nú Dios ká'an-ya já'a-yo, te ndéja kúu ka'an sikí-yo núsáa. ³²Chi máá-yá, tú ní sásá'an-yá Se'e-ya, chi sua ni ja'a-ya-í ja sikí taká-yo. Te naja má kuá'a-ya taká ndatíñu nuu-yo onde jíin Sé'e-ya núsáa. ³³Ndéja kúu kakan kuachi sikí

ñáyivi ní kaji Dios núsáá. Máá Dios kúu I'a skéndoos ndaa yóó. ³⁴Ndéja nákuḁndíi siki-yo. Máá Cristo kúu I'a ni jil'i, te suni ni nachaku-ya má'nú ndíyi, te vina kánchaa-ya íchi ndáv'a Dios, te suni I'a-ún ká'an-ya já'a-yo. ³⁵Ndéja kúu kuanchaa yóó nuu tú'un ni kundá'ú iní Cristo yóó núsáá. Á tünd'o, xí já ndúkuí'a iní-yo, xí já kájika jínu-yó, xí tamá, xí já kájika víchí-yó, xí já káyu'ú-yo, xí yuchí náún. ³⁶Nátu'un yóso núu tutú: Já siki ní kúu ja káji'i-ná ndita'an kivi, te nátu'un rií kiti kúu, kájani iní-i kájito-i náá, áchí. ³⁷Ko tú súan, chí sua ni kundéé-ga-yo jíin táká tu'un yá'a ni sá'a máá I'a-ún ja ní kundá'ú iní-ya yóó. ³⁸Chí jáni ndija iní-ri ja ní kue'e kuu-yo, ni tu'un ja chakú-yo, ni ndajá'a máá-ún, ni ja kákuhá'nu, ni ja kátá'ú tíñu, ni ja vína, ni ja yúchaan, ³⁹ni nuu súkún, ni nuu kúnú, ni iin ndatíñu ja ní sá'a-ya, ma kúu kuti kuánchaa yóó nuu tú'un ja máá Dios jíin Jíto'o-yo Cristo Jesús, ni kundá'ú iní-ya yóó.

Tu'un ñayivi Israel

9 Ká'an ndaa-ri tu'un Cristo, tú xndá'ú-ri, chí súan ká'an ndaa-ri jini-ri iní añu-ri jíin Espíritu Santo. ²Chí ndúkuí'a xaan iní-ri, te nene tá'u'u iní añu-ri. ³Chí suni kuní máá-rí kuxio-ri nuu Cristo, te ná náa-rí núu, ja siki ñani-ri ja kúu tá'an-ri ja iin-ni niñi, iin-ni kuñu, kákuu-ri jíin. ⁴Te chaa Israel kákuu-de. Máá-de kákuu chaa naki'in sé'é-yá, jíin já ndúhá'nu-de, jíin já ní sá'a-ya contrato jíin-de, jíin já ní ja'a-ya ley nuu-dé, jíin já chíñú'ún-de máá-yá, jíin tú'un

ni keyu'u-yá nuu-dé. ⁵Te chí tata chaa-ún, ni kákenda ndíyi táa-yo. Te suni chí tata yúan, ni kenda niñi, kuñu Cristo. Te taká ndatíñu yí'i nda'a Dios. Te ná nákana jaa-yó-yá ní káni ní kuiá. Amén. ⁶Ko nasu já ní tiví tu'un Dios, chí nasu táká ñayivi já kákuu tata Israel kúu máá cháa Israel. ⁷Te suni vasa tata Abraham kákuu-i, ko nasu ndí-i kákuu se'e-de. Chí sua ká'an: Chí Isaac koo ja kunáni-tata-ro, áchí. ⁸Yúan kuní ka'an, nasu já kákuu se'e yiki kuñu kákuu se'e Dios, chí sua se'e ja ní keyu'u-yá-ún. Chí-i-ya cuenta-i ja kákuu ndija-i tata-ún. ⁹Chí ya'á kúu tu'un ni keyu'u-yá: Suni kivi yá'a jínu kuiá, te chaa-ri, te koo iin se'e yíi Sara, áchí. ¹⁰Te suni ío inga tu'un, chí suni ni ni'in sé'e Rebeca. Uu se'e yíi ni sá'a iin-ni chaa, ja kúu ndíyi táa-yo Isaac. ¹¹Te onde ná té kaku-ga-i jíná'an-i, ni té kuni-ga-i sá'a-i ja vá'a ja ú'u, náva'a kendo ni'in tu'un, ni kaji núkúún Dios máá-i. Chí nasu jíin tíñu sá'a-i, chí siki já ní kana-ya xiní-í. ¹²Chí ni ka'an-ya jíin-ña: Já ñá'nu kuatíñu nuu já súchí, áchí-ya. ¹³Nátu'un yóso núu tutú: Ni kumani-rí jíin Jacob, te ni kiti iní-ri nuu Esaú, áchí. ¹⁴Ndasa ka'an-yo núsáá. Á sá'a Dios tíñu ja tú ío ndaa náún. Ma kúu kuti. ¹⁵Chí ni ka'an máá-yá jíin Moisés: Ndéja kuní-ri kundá'ú iní-ri te kundá'ú iní-ri, te ndéja kuní-ri kukuí'a iní-ri jíin te kukuí'a iní-ri jíin, áchí-ya. ¹⁶Núsáá te tú kée tíñu sá'a ni chaa kuní, ni chaa jíku jíin, chí máá Dios kúu I'a kundá'ú iní-ya. ¹⁷Chí áchí tutu ií jíin rey Faraón: Já yúan ní jani-ri róo náva'a ná

kuichá tu'un sí'ví-rí ki'in ní nūyívi, te kuni ndijin-i ndasa káa fuerza-ri ja kúkuu-ri jíin-ró, áchí. ¹⁸Núsáá, te nú ndéja kuní-ya, te kúndá'ú iní-ya, te nú ndéja kuní-ya, te sándava-yá iní. ¹⁹Sanaa te ka'an-ro jíin-rí: Naja jikán-ga-ya kuáchi núsáá, chí ndé chaá kuu kasu nuu-yá ndasa játa'an iní-ya, achí-ro. ²⁰Chí sua ka'an-ri jíin-ró: Te róó, ndé chaá kúu-ró já státá'an-ró jíin Dios. Á kuu ka'an kisi nu'un jíin máá cháa ni sá'a-ún: Naja ní sá'a-ró rúu, achí. ²¹Te chaá sá'a-ún, ío derecho-de ja sá'a-de iin kisi ku'un ndatiñu luu, te inga kisi ku'un ndatiñu chá'an xí túu. ²²Te nú kuni Dios stá'an-ya núu-í ndasa káa tu'un kití iní máá-yá, náva'a kuni-i na fuerza ndiso-ya, te nú ja yúan jíin paciencia tú ní xndí'i yachí-ya ñáyivi-ún, cuenta kisi ja á yani naa núkúún máá, te naja tú játú'ún-ró nú súan. ²³Te súan sá'a-ya, chí kuní-ya kuichá tu'un ndasa sá'a-ya kuá'a tíñu luu xaan núu ñáyivi já ní sáva'a-ya-í, nátu'un jíin kisi, súan ná kéndoo luu-i jíin-yá. ²⁴Ñáyivi yúan kákuu yóó ja ní kana-ya xiní-yo. Chí nasu máá iin ñáyivi judío ní kána-ya xiní, chí suni ni kana-ya xiní ñáyivi sáin nación. ²⁵Suni súan nátu'un ká'an nuu tutú Oseas: Ñáyivi já ná tú ní kúu ñáyivi máá-rí-ún núu, skúnání-rí-i ñáyivi máá-rí vina. Te ña'an já tú ní kúmaní-rí jíin-ña núu, skúnání-rí-ña ñá'an já maní-rí jíin vina. Achí. ²⁶Yúan-na te nuu ní ka'an-ya: Nasu róó kákuu ñáyivi máá-rí, áchí-ya, tu'un nuu yúan ka'an-i: Ñáyivi yúan se'e Dios I'a chakú kákuu-i. ²⁷Suni súan ni kana jaa Isaías tu'un ñáyivi Israel: Vasa

nándeá se'e nuu Israel nátu'un ñití káa yu'u mar, ko iin tñin-ni-i kaku, ²⁸chí máá Tatá Dios síjínu-ya tíñu sá'a-ya já ndóna-ya sikí nūyívi, te yachí sándaa-ya. ²⁹Nátu'un ni ka'an Isaías onde sáá: Te nú máá Tatá I'a tñin so'o taká soldado, nú tú ní skéndoo-ya yakú-ga tata nuu-yo núu, te nátu'un ñáyivi núu Sodoma jíin ñáyivi núu Gomorra, súan kuu-yó te súan ta'an-yo núu. Achí. ³⁰Ndasa ka'an-yo núsáá. Ñáyivi sáin nación, tú ní kándúkú-i tíñu ndaa, ko ni kakendoo ndaa-i, chí sikí já ní kakandíja-i, yúan ní kakendoo ndaa-i. ³¹Te ñáyivi Israel, ni kándúkú-i ja kéndoo ndaa-i jíin ley, ko tú ní skíkuu kuti-í jíin máá ley. ³²Te naja. Chí ni kándúkú sáni-i, nasu jíin tú'un kándíja, chí sasua jíin taká tíñu tá'ú ley. Ja yúan ní kajungoyo-i sikí máá yúu xíin tíñu skáchi'i xini já'a-í. ³³Nátu'un yóso núu tutú: Nde'é, chí onde Sion kaitúu-rí máá yúu xíin tíñu skáchi'i xini já'a-í, te suni jungoyo-i sá'a yuu-ún. Te ñáyivi kándíja nuu yúu-ún, ma kúka nuu-í, chí máá-yá kúu, áchí.

10 Ñani, kúu ndija iní añu-ri, te jikán ta'u-rí nuu Dios ja'a ñáyivi Israel, náva'a kaku-i jíná'an-i. ²Chí ruu, a jiní ndaa-ri ja bueno kákuu ini-i kájito-i Dios, ko tú kákuu ini-i jíin. ³Chí tú kájuku'un ini-i ndasa kéndoo ndaa-i sá'a Dios, te kándúkú-i ja kéndoo ndaa-i sá'a máá-i. Te ja yúan tú kájandatu-i nuu íchi ndaa Dios. ⁴Chí jíin Cristo te ni jukuini tu'un ká'an ley, náva'a kéndoo ndaa taká ñáyivi kándíja. ⁵Chí ni ka'an Moisés ja nú iin chaá skíkuu tíñu

ndaꝝ ká'an ley, te kuchaku-de jíin.
⁶Ko tu'un kéndoo ndaa, kenda chíi tu'un kándija-yó, te ká'an súan: Ma káni iní añú-ro: Ndé cháa kaa ki'in andívi núsáá, áchí. Yuán kuni ka'an, ja xnúu-de Cristo onde nuu nū'un. ⁷Ni ma káni iní-ro: Ndé cháa kuun-de ki'in-de iní tunchi núsáá, áchí. Yuán kuni ka'an, ja xndáa-de Cristo ma'nū ndíyi. ⁸Ko ndasa ká'an tu'un-ún: Yani jíin-ró ío tu'un ka'an-ro, iní yu'u-ro te iní añú-ro ío, áchí. Yuán kúu tu'un kákandija-yó, te yuán kúu tu'un kájani-ró. ⁹Chí nū játú'ún-ró onde jíin yú'u-ro já Jító'o-ro kúu Jesús, te nū onde jíin iní jíin añú-ro kándija-ró já ní nachaku Jesús ma'nū ndíyi ni sá'a Dios, yuán-na te ka'ku-ró.

Kánúú káni-yó tú'un-ya ná kándija-i

¹⁰Chí jíin iní jíin añú-yo kándija-yó-yá náva'a kendoo ndaa-yo. Ko jíin yú'u-yo kuátú'ún-yó-yá náva'a ka'ku-yó. ¹¹Chí tutú ií ká'an: Taká ñayivi kándija-i nuu-yá, ma kéndoo kuti-í tuká nuu, áchí. ¹²Chí tú ká'io sīin ñayivi griego jíin ñayivi judío, chí suni ĩn-ni máá Jító'o-yo tīin so'o taká-i. Te kúndá'ú xaan iní-ya ñayivi káka'an ndá'ú jíin-yá. ¹³Chí taká ñayivi káka'an ndá'ú jíin máá Jító'o-yo onde jíin s'í'ví-yá, ka'ku-i. ¹⁴Ndasa ka'an ndá'ú-i jíin-yá te nū tú kákandija-i-ya. Te ndasa kándija-i-ya te nū tú jini so'o-i tu'un-ya. Te ndasa kuni so'o-i te nū tú naún kani tu'un-ya nū-í. ¹⁵Te ndasa kani-i tu'un-ya te nū tú táji-yá-i ki'in-i. Nátu'un yóso nūu tutú: Xáan luu kándaa ja'a ñayivi kájani tu'un kuaká'nu iní, jíin já'a

ñayivi kájani tu'un va'a tu'un luu. ¹⁶Ko nasu taká-i káchu'un iní-i ja ká'an tu'un va'a, chí ni ka'an Isaías: Táta, ndé ñayivi kándija tu'un kájani-ná vii, áchí-de. ¹⁷Núsáá te kuu kándija-i onde nū kuni so'o-i, te kuu kuni so'o-i onde nū koo ja káni tu'un Dios. ¹⁸Ko ruu ká'an-ri: Á tú ní kájini so'o-i. Jandáa ni kajini so'o-i, chí ká'an: Níí nūyívi ní kenda tu'un-i te onde nuu ndí'i-na ñuyívi ní jicha tu'un-i, áchí. ¹⁹Ko ruu ká'an-ri: Á tú ní káju'kun iní ñayivi Israel tu'un yá'a. Xnánúú-ga ni ka'an Moisés: Ná kúkuíni-ro sá'a-ri jíin ingá nación ja nasu nūu máá-rí kúu, te jíin ĩn nación náá skití iní-ri róó, áchí-de. ²⁰Suni Isaías ni chundéé iní-de ni ka'an-de: Ñayivi já tú ní kánandúku rúu, a ni jini-i ruu. Te ñayivi já tú ní kájika tu'un rúu, ni stá'an ndijin-ri máá-rí nuu-í, áchí-de. ²¹Ko siki ñayivi Israel ká'an: Ncháka ncháa, ni jata ñaa-ri nda'a-rí nuu ñayivi tú jándatu, jíin nūu ñayivi ní'in iní, áchí-ya.

Ja ío ĩn tīin-ga ñayivi Israel

11 Núsáá te ká'an-ri: A ni kiñi'in Dios ñayivi máá-yá náún. Ma kúu kuti. Chí ruu, suni cháa Israel kúu-ri, tata Abraham kúu-ri, tá'an tata Benjamín kúu-ri. ²Tú ní kiñi'in Dios ñayivi máá-yá ja á ni jini-ya nū-í jíin tiempo xí tú kájiní-ro tutú ií ndasa ká'an tu'un Elías, ndasa ni ka'an ndá'ú-de jíin Dios siki ñayivi Israel: ³Táta, ni kaja'ni-í cháa kájani tu'un-ní, te ni kajacha-i altar-ní. Te náá, máá ĩn-na-ná ni kendoo. Te vina, káchindikin-i náá, ka'ni-í náá

kákuni-i, áchí-de. ⁴Ko yúan-na te ndasa ni xndíó káni Dios tu'un nuu-dé núsáá: A ñáva'a ná'in-rí vasté usiá mil ñayivi káchiñ'ún rúu, te ñayivi-ún tú kájukuiñi jítí kúti-í nuu ndosó Baal, áchí-ya. ⁵Te suni súan vina, chí íó ñin tñn-ga, te jíin tú'un luu íó iní-ya ní kaji-ya-ún. ⁶Te nú sikí tú'un luu íó iní-ya kúu, nasu ní ní'in-í jíin tñn ni sá'a-i núsáá. Chí nú súan, te ni jita tu'un luu íó iní-ya núú. ⁷Naun kaka'an-ri núsáá. Ja ní kandúkú ñayivi Israel, tú ní kákundéé-i ni'in-í. Ko ni kákundéé ñayivi ní kaji-ya-ún, ni kani'in-í. Te sava-ga-i ni kanduni'in iní-i. ⁸Nátu'un yóso núu tutú: Nuú-í ni ja'a Dios ñin xini já tú júku'un kuti iní, jíin ndúchi já tú kuni kuti, jíin só'o ja tú kuni so'lo kuti ondé vina, áchí. ⁹Te ni ka'an David: Viko kásá'a-i, ná kúu nátu'un ñin xeyu, ñin ja tñn yátá-ún-i, ñin tunchi, ñin nuu ní'in-í ya'u-i. ¹⁰Te nduchi-í, ná kúña náva'a ma kúu nde'é-i jíin, te ná koo tí'i-i ní káni, áchí-de. ¹¹Núsáá te ruu ká'an-ri: Ni kandua-i, te ni kajita ii-í náún. Ma kúu kuti. Chí sua ni kakaku ñayivi sñin nación ja súan ni kasaña'mu ñayivi Israel, náva'a ná kúkuñi máa Israel jíná'an. ¹²Ni kasaña'mu Israel, te ja yúan ní ndukúká ñuyivi. Ni kajita Israel, te ja yúan ní ndukúká ñayivi sñin nación. Naga ni kuu ja xaán ndatu tñn koo ondé kivi ná náki'in sé'é-yá taká Israel núsáá. ¹³Chí jíin róó ñayivi sñin nación ká'an-ri, chí ruu suni cha skáka tu'un nuu cháa sñin nación kúu-ri, te jíñ'ún ká'an-ri sikí tñn sá'a-ri, ¹⁴náva'a ná kúkuñi tá'an-ri sá'a-ri, te kaku sava-de sá'a-ri. ¹⁵Chí nú ni kiñi'in-ya Israel,

te ja yúan ní kanaketá'an ñayivi ñuyivi jíin-ya, núsáá te kivi náki'in sé'é-yá Israel, te nasu nátu'un ja ní nachaku-i maññ ndíyi koo yúan náún.

Olivo yúkú xini olivo táta

¹⁶Te nú íó ndoo nde'e já kúun núu, te suni ní-ni íó ndoo. Te nú ndu'u íó ndoo, suni súan íó ndoo taká nda'a. ¹⁷Ko nú sava nda'a-ún, ni kajanchaa, te nú róó ja kúu-ró ñin nda'a yúnu olivo yúkú, ni nuku'un-ró núu ní kajanchaa nda'a táta-ún, te nú staa ta'an-ro kájin ondé ndu'u númá máa yúnu olivo táta, ¹⁸ma sátéyíí-ró máa-ró já ndóna-ró sikí taká nda'a-ún núsáá. Chí nú sátéyíí-ró máa-ró, te ná nuku'un iní-ro já tú staa ndu'u-ún kájin-ro, chí sua staa-ró kájin máa ndu'u-ún. ¹⁹Sanaa te ka'an-ro: Sava nda'a ní kajanchaa kua'an náva'a nuku'un-ri yá'a, achí-ro. ²⁰Bueno, ko sikí já tú ní kákandíja máa nda'a-ún, yúan ní kajanchaa. Ko róó, chí sikí já kándíja-ró, yúan nukuiñi ni'in-ró. Ma sáxixi-ro máa-ró núsáá, sua yu'ú-ro. ²¹Chí nú Dios, tú ní kúndá'ú iní-ya máa nda'a xñin tñn-ún, naga ni kuu róó, ja kúndá'ú iní-ya róó. ²²Nde'é vá'a-ró núsáá, ndasa kúndá'ú iní Dios, te suni xaan iní-ya. Xaan iní-ya jíin cháa ni kandua-ún, ko kúndá'ú iní-ya róó, te nú kundii ni'in-ró jíin tú'un kúndá'ú iní-ya róó. Te nú túu, te suni kuanchaa-ya róó ki'in-ro. ²³Suni súan máa ñayivi-ún, nú kandíja-i, suni nuku'un-i, chí máa Dios kuu nachu'un tuku-ya-í. ²⁴Te nú róó, vai-ró chí yunu olivo ja á káa yúkú, te ni nuku'un-ró xini

yúnu olivo táta, vasa nasu tá'an-ún kúu-ró, naga ni kuu ñayivi-ún ja máá ndá'a xíin tínu kákuu-i, ja má náchu'un-ya-í xini máá yúnu olivo máá-i núsáa. ²⁵Ñáni, chi tú kuní-ri ja kúñáa xini-ro ndasa ío sikí tú'un sa'í yá'a, náva'a ma sávixi-ro máá-ró te kani ini-ro ja ndíchí xáan-ro jíná'an-ró, chi sava ñayivi Israel, ni kasáni'in ini-i, te ni kánaa-í, onde ná ndékava taká ñayivi sñin nación. ²⁶Yúan-na te ndí'i ñayivi Israel kaku-i. Nátu'un yóso núu tutú: Ichi núu Sion kii I'a nama yóó, te kuanchaa-ya chá'an tá'an Jacob, ja tú káchiñú'un-i-ya. ²⁷Te tu'un yá'a kuu contrato sánda-a-ri jíin-i onde ná kuáncha-a-ri kuachi-i, áchí. ²⁸Ja'a róó, kájito u'u-i-ya ja sikí máá tú'un va'a. Ko ni kaji-ya-í, te kundá'ú ini-ya-í, ja sikí táa-i. ²⁹Chi Dios tú nátu'u ini-ya ja téta'an-ya tá'u-yo jíin ja kána-ya xini-yo. ³⁰Suni súan róó, ni kasáni'in ini-ro núu Dios onde sáa. Ko vina, chi sikí ja ní kasáni'in ini máá ñayivi-ún, te ni kundá'ú ini-ya róó. ³¹Suni súan máá ñayivi-ún, ni kasáni'in ini-i vina, náva'a suni nátu'un ni kundá'ú ini-ya róó jíiná'an-ró, suni súan ná kundá'ú ini-ya-í vina. ³²Chi máá Dios, ni jasú-ya taká ñayivi chíi tu'un sáni'in ini-i, náva'a kundá'ú ini-ya taká-i. ³³Xáan kúnú káa tu'un kúká, tu'un ndíchí, tu'un tu'a Dios. Ni ma júku'un kuti ini-yo ndasa káa taká tínu sánda-a-ya. Te xa'an sá'í íin taká ichi-yá. ³⁴Chi ndé cha'a, a ni jini ndasa jáni ini Dios, xí ndé cha'a ni ja'a consejo nuu yá. ³⁵Xí ndé cha'a ni ja'a nuu-yá xna'an-ga náva'a chunáa-yá nuu-dé. ³⁶Chi onde nuu

máa-yá vai taká ndatíñu. Te suni máa-yá ni sá'a. Te suni máa-yá tíin. Te ná nákana jaa-yó-yá ní káni ní kuiá. Amén.

Ndasa kuatíñu va'a ñayivi ndóo

12 Ñáni, ja yúan ká'an nda'ú-ri jíin-ró jíin tú'un ni kundá'ú ini Dios róó, chi vina chakú-ro jíin yíki kúñu-ró, te kuní-ri ja ná kóo ndoo te kua'a-ro núu máa-yá. Te ná kúsií ini Dios jíin-ró, chi yúan kúu ja chíñú'un-ró-yá onde jíin ini jíin añu-ro. ²Te ma kóo íin núu ini-ro jíin ñúyivi yá'a, chi sua ná násama-ró máá-ró, te ná ndúu jáa xini-ro, náva'a ná kuní-ro ndasa va'a káa tu'un játa'an ini Dios, jíin tú'un ni yija va'a ja kúsií ini-ya sá'a. ³Chi tu'un luu ja ní ja'a-ya núu-rí sá'a ja ká'an-ri jíin íin íin cha'a ká'íin ma'ñú-ró jíin, ja má skákunu-ga-de ku'a máa-de nuu kú'a ja á ká'íin-de, chi sua ná káni kuándí'í ini-de nátu'un ni ja'a Dios tu'un kándíja nuu íin íin-de. ⁴Chi nátu'un yóó, jíin modo ja kuá'a pedazo ndíso yiki kúñu-yó ko tú íin-ni tínu kásá'a, ⁵suni súan yóó, vasa kua'a-yo, ko nátu'un íin-ni ñayivi kákuu-yó núu Cristo. Ko ja íin íin máa-yó, chi pedazo-ni-yó kánakuni tá'an-yó. ⁶Chi ni ni'in-yo sñin sñin ta'u ndasa ku'a ni ja'a-ya tú'un luu ío ini-ya núu-yo. Te nú ta'u ja káni-yó tú'un-ya kúu, ná sá'a-yó jíin kú'a kándíja-yó núsáa. ⁷Xí nú ta'u ja kuátíñu-yó kúu, ná kuátíñu-yó. Te nú ta'u ja stá'an-yo kúu, ná stá'an-yo. ⁸Ñayivi ká'an ndéé, ná ká'an ndéé-i. Ñayivi já'a, ná táva ini-i ku'a-i. Ñayivi tá'ú tíñu, níukúún ná sá'a-i. Ñayivi

kúndá'ú iní, sií ná kóo iní-i. ⁹Tu'un kúndá'ú iní, ma kóo jíin tú'un yóso yú'u. Ná kóto u'u-ro tíñu ñáá, te ma sía-ro tíñu va'a. ¹⁰Ná kúnchaka maní tá'an-ró. Te sá'a-ró cuenta ja maní-ro jíin ñani máa-ró. Te kuítú iní-ro já sá'a jíñú'ún-ró jíin tá'an-ró. ¹¹Ma sá'a kúxí-ró nú ío tíñu kásá'a-ró. Te jíin iní jíin añú-ro ná kuítú iní-ro kuátíñu-ró núu máa Jító'o-yo. ¹²Te a kañukuu iní-ro, te ná kóo sií iní-ro. Te nú ío tundó'o, te kuandéé iní-ro. Te nene kakán ta'u-ro. ¹³Te taká ñayivi ndóo, nú kánandi'i-i yakú najíin, te koto tá'an-ró jíin-i. Te koto ndá'ú-ro núu ñáyivi jíká. ¹⁴Kakan ta'u-ro já'a ñáyivi káchindikín róo, kakan ta'u-ro já'a-í te ma ká'an tásí-ró sikí-í. ¹⁵Ná kúsi iní-ro jíin ñáyivi ká'io sií iní, te ná ndé'e-ro jíin ñáyivi kánde'e. ¹⁶Ín-ni ná kóo xini-ro jíná'an-ró. Ma skákunu-ró máa-ró, chí sua ná ndútá'an-ró jíin cháa ká'io súchí iní. Ma sá'a-ró já cháa ndíchí xáan kákuu-ró. ¹⁷Ma ná sá'a ndi'va'a-ró jíin ní ñin ñayivi, nú ni sá'a ndi'va'a-i jíin-ró. Kuítú iní-ro sá'a jíñú'ún-ró tíñu onde jíto jíin núu táká-i. ¹⁸Te nú kuu sá'a-ró, te vindáa vinené kuxi'ukú-ró jíin táká ñayivi, onde jíin kú'a kúndéé-ró jíin. ¹⁹Ñani máni, ma cháa iní-ro já nani'in tá'an-ró jíná'an-ró, chí sua nuu máa-yá ná kuá'a-ró tú'un kití iní-ya núu-í, chí súan yóso núu tutú: Nani'in tá'an máa-rí jíin-i, máa-rí ku'a ya'u-i, áchí máa Tatá Dios. ²⁰Ja yúan, nú cháa kájito u'u róo, jí'i-de soko, ku'a ja ná kée-dé. Nú jíchí-de, ku'a ja ná kó'o-de. Chí nú súan, te kundéé-ró jíin-de, kuka nuu-de sá'a-ró. ²¹Ma yují-ro sá'a

tíñu ñáá, chí sua ná yují tíñu ñáá sá'a-ró jíin tíñu va'a.

Ndasá kaka-yó íchi núu gobierno

13 Taká ñayivi, ná kuándatu-i nuu cháa káku'á'nu-ga, chí túu cháa tá'ú tíñu te nú tú ní já'a Dios tu'un núu. Te taká cháa a kándiso tíñu, Dios ni cháa tíñu sikí-dé. ²Ja yúan, nú ío cháa tú jándatu nuu cháa tá'ú tíñu, te tíñu ni teta'an Dios ské'ichí-de, te cháa káské'ichí, nakuxndíi-de sikí máa-de. ³Chí cháa kátá'ú tíñu, tú ndóna-de sikí cháa sá'a tíñu va'a, chí sua sikí cháa sá'a tíñu ñáá. Te róo, kuní-ro já tú yu'ú-ro sá'a cháa tá'ú tíñu náún. Sá'a tíñu va'a, te ná kuátú'ún-de róo. ⁴Chí mozo Dios kúu-de, ja kóto va'a-de róo. Ko nú sá'a-ró tíñu ñáá, te ná yú'ú-ro, chí nasu já kúsi iní máa-de ndíso-de machete, chí mozo Dios kúu-de, náva'a xndó'o-de ñayivi sá'a tíñu ñáá. ⁵Ja yúan kánúu kuándatu-ro núu-dé jíná'an-ró, nasu máa ñin ja tú kití iní-ya nuu-ro, te suni náva'a ma kána jíin añú-ro núu-ro. ⁶Chí suni ja sikí yúan kúu ja kája'a-ró xú'ún yóo, chí mozo kájatíñu nuu Dios kákuu-de, suni ja sikí tíñu yúan. ⁷Ka'ncha ja káitau-ro núu táká ñayivi. Nuu já taú-ro xú'ún yóo, te xu'ún yóo. Nuu ñáyivi já taú-ro xú'ún póniná, te xu'ún póniná. Nú ñini kuándatu-ro, te ná kuándatu-ro. Te nú ñini kóo tu'un jíñú'ún, te ná kóo jíñú'ún-ró. ⁸Ma kútau kuti-ro núu ní ñin ñayivi, chí máa-ni ja kúndá'ú iní-ro tá'an-ró. Chí cháa kúndá'ú iní tá'an, a ni kundéé-de ni skíkuu-de tu'un ká'an ley. ⁹Chí ká'an nuu tutú: Ma kúsi

ncháa tá'an-ró, ma ká'ni-ro ndíyi, ma sakuí'ná-ró, ma sátú'un-ró, ma ndío iní-ro. Te nú ío sava-ga tu'un tá'ú tíñu, ko iin ká'nu-na ká'an: Kundá'ú iní-ro tá'an-ró, nátu'un kúndá'ú iní-ro máa-ró, áhí. ¹⁰Tu'un kúndá'ú iní, tú sá'a ndíva'a jíin tá'an. Ja yúán, tu'un kúndá'ú iní tá'an kúu tu'un skíkuu taká tíñu ká'an ley. ¹¹Te súan ná sá'a-yó, chí a kájiní-yo já máa hora nata'yu núu-yo já kákixi-yo kúu. Chí vina a ni kuyani-ga kivi káku-yó, vasa kivi ní kandíja-yó. ¹²Akuáa a ni ja'a kua'an, te a kúyani cháa ndúú. Núsáa te ná skána-yó tíñu ñuñáa kí'in, te ná sá'a-yó tíñu ndúú. ¹³Ná káka kuu jíñú'un-yó cuenta ndúú. Ma kée ú'ini-yo, te ma koo ká'vá-yó. Ma káka téné-yó, te ma káka kuáxán-yó. Ma kuátá'an-yó, te ma koo kuásún iní-yo. ¹⁴Sua ná kúkútu-ro jíin Jíto'o-yo Jesucristo, te ma sákútu-ro máa-ró jíin tíñu ndío iní yiki kúñu-ró.

Ndasa sá'a-yó jíin ñáyivi vítá iní

14 Chaa kándíja vítá, ná kuátá'ú-ró-de, ko nasu já státá'an-ró jíin-de sikí taká tu'un. ²Chí ío cháa kándíja ja kúu kee-dé taká-ni nuu, ko cháa vítá iní máa nían-ni yua yée-dé. ³Róo cháa yée, ma sá'á'a iní-ro núu cháa tú yée. Te róo cháa tú yée, ma nákuñndíi-ró sikí cháa yée, chí Dios játá'ú-yá cháa-ún. ⁴Te róo, ndé cháa kúu-ró já nákuñndíi-ró sikí cháa kúu mozo tatú núsáa. Te nú kundíi ni'in-de, xí káka yátá-de, ko nuu máa patrón-de játíñu-de. Ko nukuíñi ni'in-de, chí máa Jíto'o-yo kuu nakani ni'in-ya-dé. ⁵Iin cháa ká'an ja íi iin

kivi vasa ingá kivi. Te inga cháa ká'an ja iin-ni kándaa taká kivi. Ko ná iin ná iin-de ná nátava-dé cuenta ndasa jáni ndíja iní-de. ⁶Chaa játú'un kivi, ndúkú-de ndasa skíkuu-de nuu máa Jíto'o-yo. Te cháa tú játú'un kivi, suni ndúkú-de ndasa skíkuu-de nuu máa Jíto'o-yo. Chaa yée, yée-dé te játíñu-de nuu máa Jíto'o-yo, chí nákuatá'ú-de nuu Dios. Te cháa tú yée, suni játíñu-de nuu máa Jíto'o-yo, vasa tú yée-dé, chí nákuatá'ú-de nuu Dios. ⁷Chí tú ni iin-yó káichaku-yo já máa-yó. Ni tú ni iin-yó kúu-yo já máa-yó. ⁸Te nú káichaku-yo, káichaku-yo já kuátíñu-yó núu máa Jíto'o-yo. Te nú kuu-yo, suni kuu-yo já játíñu-yó núu máa Jíto'o-yo. Núsáa te vasa ná kúchaku-yo, xí vasa ná kúu-yo, ko máa Jíto'o-yo xíin yóo. ⁹Chí ja sikí yúan kúu ja ní jil'i Cristo, te ni nachaku tuku-ya, náva'a kuu-ya Jíto'o nuu ñáyivi ní kaji'i jíin núu ñáyivi káichaku. ¹⁰Te róo, naja nákuñndíi-ró sikí ñaní-ro núsáa. Xí róo, naja sá'á'a iní-ro núu ñaní-ro núsáa. Chí taká-yo, kuiñi-yó yú'u mesa Cristo sándaa-ya tíñu-yó. ¹¹Chí súan yóso núu tutú: Jandaa ndíja nuu máa-rí jukuíñi jíití taká ñáyivi, te nakana jaa taká-i Dios, áhí máa Jíto'o-yo. ¹²Núsáa te ná iin ná iin-yó, naku'a-yó cuenta nuu Dios ndasa ni kasá'a máa-yó. ¹³Ma nákuñndíi-yó sikí tá'an-yó núsáa, chí sua ná cháa iní-yo já má skívi-yó ñaní-yo júngava-de nuu kuáchi. ¹⁴A jiní-ri, te kándíja-ri sá'a máa Jíto'o-yo Jesús, ja tú ni iin ndatíñu kúchá'an máa já máa. Nú iin cháa jáni iní-de ja káchá'an iin ndatíñu, te sikí máa-de káchá'an.

¹⁵Ko nú siki ndéyu-ro tá'u'u iní ñani-ro núsáá te nasu kúndá'ú iní-ro-í. Mā xnáa-ro cháa-ún ja kuáchi ndeyu-ro, chi ja cháa-ún kúu ja ní jilí Cristo. ¹⁶Núsáá te mā kuá'a-ró tú'un ka'an-i siki tínu sá'a-ró já ío va'a jiní máa-ró. ¹⁷Chi nasu já kée já kó'o kúu iní ñuu nuu tá'ú Dios tínu, chi tu'un ndaa, jíin tú'un kuaká'nu iní, jíin tú'un kúsií iní sá'a Espíritu Santo kúu. ¹⁸Chi cháa ja súan játínu-de nuu Cristo, kúsií iní Dios sá'a-de. Te suni taká ñayivi kájatú'ún-i-de. ¹⁹Núsáá te ná kuítú iní-yo sá'a-yó taká tínu ndíso tu'un vindáa vinené, náva'a skuá'nu tá'an-yó. ²⁰Ja kuáchi ndeyu-ro, mā xnáa-ro tínu ni sá'a Dios. Taká ndatínu ío ndoo ndija, ko nú ñin cháa skívi-de inga-i iní kuáchi, sá'a ndeyu yée-dé, te kuáchi ndíso-de nú súan. ²¹Va'a-ga mā kée-ro kúnu, ni mā kó'o-ró vino, ni ñin mā sá'a-ró te nú kivi ñani-ro kuáchi sá'a, xí tívi-de sá'a. ²²Kándíja va'a-ró náún. Núsáá te súan ná káni iní máa-ró jíin ondé nuu Dios. Xáán ndatu kendoo cháa ja tú nakuxndíi añú-de siki máa-de jíin tú'un játú'ún-de. ²³Ko cháa jáni ñin jáni uu iní-de nú yée-dé, kuchá'an-de sá'a, chi tú kándíja va'a-de te yée-dé. Chi taká ja sá'a-yó, te nú tú kándíja va'a-yó, te máni kuáchi kúu.

15 Núsáá te yóo, nú ñayivi ká'ín ni'in-ga kákuu-yó, te níni ná kuándéé iní-yo jíin já kásáña'mu ñayivi vítá iní. Te mā ndúkú-yó já kúsií iní máa-yó sá'a-yó. ²Ná ñin ná ñin-yó ná kúsií iní tá'an-yó sá'a-yó, náva'a skuá'nu-yó-i, te kendoo va'a-ga-i. ³Chi Cristo, nasu ní ndúkú-yá ja

kúsií iní máa-yá sá'a-ya, chi sua yóso núu tutú: Taká tu'un ndíva'a ja ní kaka'an ndíva'a-i siki-ní, ni nduu siki máa-ná, áchí. ⁴Chi taká tu'un ja ní jukoso ondé sáá, ni jukoso náva'a skuá'a-ún yóo. Náva'a nú kuiñi ni'in-yó, te koo ndéé iní-yo sá'a tutu ij. Yúan-na te kuñukuu iní-yo. ⁵Ko máa Dios, ja ñáva'a-ya paciencia jíin tú'un ndéé iní, ná sá'a-ya já ñin-ni xini kúñava'a taká-ro cuenta Cristo Jesús. ⁶Náva'a ná kété'an tu'un káka'an-ro, te ñin núu, ná nákana jaa-ró Dios, I'a kúu Táa máa Jító'o-yo Jesucristo.

Tu'un ñayivi sáin nación

⁷Núsáá te kuatá'ú-ró tá'an-ró nátu'un ni jatá'ú Cristo yóo, náva'a nakana jaa-yó Dios. ⁸Chi ká'an-ri ja Cristo ni jatínu-ya núu ñayivi judío, náva'a stá'an-ya já ío ndaa tu'un ká'an Dios, te náva'a ná kúkútu taká tu'un ni keyu'u-yá nuu ndíyi táa-yo, ⁹te náva'a suni ñayivi sáin nación ná nákana jaa-i Dios ja ní kundá'ú iní-ya-í. Nátu'un yóso núu tutú: Núsáá te ná nákana jaa-ná níi mā'ñú ñayivi sáin nación, chi kuatá'ún-ná s'ívi-ní, te kata-ná, áchí. ¹⁰Te inga ká'an: Róo, ñayivi sáin nación, ná kúsií iní-ro ondé jíin ñayivi máa-yá, áchí. ¹¹Te inga jínu ká'an: Taká ñayivi sáin nación, ná nákana jaa-ró máa Tatá Dios. Te taká ñayivi sáin ñuu, ná nákana jaa-i-ya, áchí. ¹²Te suni ká'an Isaías: Najaa ñin numa Isaí. Te yúan kenda ñin cháa nukuiñi tá'ú tínu nuu ñayivi sáin nación, te taká ñayivi sáin nación, kundatu-i cháa-ún, áchí. ¹³Te máa Dios, náva'a-ya tú'un kuñukuu iní. Te ná kúsií téyíí iní-ro, te kuaká'nu iní-ro sá'a-ya, chi

kándija-ró, náva'a ná kúñukuu xaan iní-ro sá'a fuerza Espíritu Santo. ¹⁴Náni máni, ko ruu, chí jáni ndija iní-ri ja ní kakútú-ró jíin tíñu va'a, te kájuku'un ndí'i iní-ro. Te suni kájini-ro kána jíin-ró núu tá'an-ró, ¹⁵ko ní chundéé iní-ri cháa-ri tutu yá'a nuu-ro, nani jíná'an-ró, náva'a ná xndáku-ri nuu-ro. Chí nuu-ri ní ja'a-yá tú'un luu ío iní Dios, ¹⁶náva'a kuu-ri yu'u núu Jesucristo kuatíñu-ri nuu ñáyivi sñin nación, te kani-ri tu'un va'a Dios, náva'a ná kúsi iní-yá jíin ñáyivi sñin nación ja ní ja'a-ri-i nuu-yá, chí a ní kandundoo-i ní sá'a Espíritu Santo. ¹⁷Chí ruu, ío ndasa sátéyí-ri máa-ri sá'a Cristo Jesús, cuenta tíñu ní sá'a-ri nuu Dios. ¹⁸Chí tuká chundéé iní-ri ka'an-ri inga tu'un, chí máni sikí tú'un ndasa ní sá'tiñu Cristo jíin-ri. Ja yúan ní jandatu ñáyivi sñin nación ní sá'a-ri jíin tú'un ní ka'an-ri, jíin tíñu ní sá'a-ri. ¹⁹Jíin fuerza taká tíñu ñá'nu, jíin tíñu ja kánaa iní-i kánde'é-i, onde jíin fuerza Espíritu Dios, chí onde ñuu Jerusalén, jíin ñuu ní kajíko ndúu ní yúan, onde ñuu Ilírico, ní xndékava ndí'i-ri tu'un va'a Cristo. ²⁰Chí súan jítu xaan iní-ri jáni-ri tu'un va'a, ko tú ní já'an-ri nuu á káka'an-i tu'un Cristo, chí tú ní kuní-ri skuá'nu-ri sikí cimientu ja á ní jani inga cha'a. ²¹Chí sua ní sá'a-ri nátu'un yóso núu tutú: Ñáyivi já tú ni in-de ní kástu'ún tú'un-yá núu-í, vina te kuní-i, te ñáyivi já tú ní kájini so'o kutí-í tu'un-ún, vina te juku'un iní-i, áchí. ²²Suni ja yúan ní kuu kua'a jínu ndasú ichi-ri ja-ri nuu-ro. ²³Ko vina chí tuká nuu kí'in-ri ní ndáñuu yá'a, te kúu xaan iní-ri ja jáa-ri nuu-ro, chí súan kuní-ri onde a ío kua'a kuá.

²⁴Te nú kí'in-ri España, te kuní-ri kinde'é-ri róo. Te ja'a-ri kí'in-ri, te chu'un íchí-ró rúu kí'in-ri yúan, te nú ní nda'a iní-ri in tíl'i ka'an-ri jíin-ró xná'an-ga. ²⁵Ko vina, kí'in-ri ichi núu Jerusalén, chí ndíso-ri yaku najíin já kúu ñáyivi ndóo ká'io yúan. ²⁶Chí cha'a nuu Macedonia jíin cháa nuu Acaya, ní kakusi iní-de ní kajakin-de yaku najíin já kuatíñu ñáyivi káta'an ndá'ú, jíin ñáyivi ndóo káxiukú iní nuu Jerusalén. ²⁷Te ní kakusi vá'a iní-de, chí káita ndija-de nuu ñáyivi-ún, chí nú cha'a sñin nación ní kani'in tá'an-de tíñu sá'a Espíritu, te suni súan kánúu kóto ta'an-de ñáyivi-ún jíin ndátíñu káñava'a-de iní ñuyívi. ²⁸Núsáa te nú ní síjñu-ri tíñu yá'a, te nú ní ja'a-ri xu'ún yá'a nuu-í, yúan-na te ichi núu-ro jíin já'a-ri kí'in-ri España. ²⁹Te jini-ri ja nú ná jáa-ri, te kendoo va'a-ró sá'a tu'un va'a Cristo, ja kúndiso ndí'i-ri ja-ri jíin núu-ro. ³⁰Ko ká'an nda'ú-ri jíin-ró nani, ja sikí máa Jító'o-yo Jesucristo jíin já sikí tú'un ní kundát'ú iní Espíritu-yá yóo, ná chindéé chítuu-ró rúu kakan ta'u-ro já'a-ri nuu Dios, ³¹náva'a ná káku-ri iní nda'a cháa tú kájandatu káxiukú iní nuu Judea, te náva'a ñáyivi ndóo ká'io iní nuu Jerusalén, ná kuatá'ú vá'a-i yaku najíin já kúndá'a-ri kí'in-ri jíin. ³²Náva'a nú játa'an iní Dios, te ja-ri nuu-ro, te ná kúsi iní-ri jíin-ró, te in ká'nu-ni nani'in iní-ri jíin-ró. ³³Te máa Dios ja ndíso-yá tú'un kuaká'nu iní, ná kóo-yá jíin taká-ro jíná'an-ró. Amén.

Tu'un ndéé iní ní cha'a Pablo nuu-í

16 Nda'a-ro chí'i-ri ku'a-a-yó Febe, chí ña'an-ún,

ñan jatíñu nuu tiku'ni kándija iní nuu Cencrea kúu-ña. ²Te ná kuatá'ú-ró-ña nátu'un níni sá'a va'a taká ñayivi ndóo, chí súan kuní máá Jító'o-yo. Te nani ndatíñu nú jínu nū'ún-ña jiní-ro, kuá'a-ró núu-ñá, chí súan ni ja'a-ña núu kuá'a ñayivi, te suni onde ruu. ³Ka'an-ro jíin Priscila jíin Aquila, ná sándéé iní-de, chí káchindéé tá'an-de jíin-rí nuu Cristo Jesús. ⁴Chi ni kajataña-de máa-de ja sikí ruu, ná jí'i-ri núu. Te vina nasu máá in-ri nákuatá'ú núu cháa-ún jíná'an-de, chí suni táká tiku'ni ñayivi sáin nación, kánakuatá'ú-i nuu-dé. ⁵Suni súan ná sándéé iní tiku'ni ío ve'e-de. Te Epeneto, chaá maní-rí jíin, násándéé iní-de, achí-ro kúni-de, chí xnáñúú-gá máa-de kúu chaá ni kandija nuu Cristo iní nuu Acaya. ⁶Suni ná sándéé iní María, chí ña'an-ún, ni sátiñu xaán-ñá ja róo jíná'an-ró. ⁷Ná sándéé iní tá'an-ri Andrónico jíin Junias, chí suni chaá kájika ta'an vekaa jíin-rí kákuu-de, te apóstol kákuñá'nu kákuu-de, chí xna'an-ga máa cháa-ún ni kákandija-de nuu Cristo vásá ruu. ⁸Ná sándéé iní Amplias, chaá maní-rí jíin-de nuu máá Jító'o-yo. ⁹Ná sándéé iní Urbano, chaá sátiñu ta'an jíin-yó núu Cristo Jesús. Suni súan ka'an-ro jíin Estaquis, chaá maní jíin-rí. ¹⁰Ná sándéé iní Apeles, chaá kándij va'a nuu Cristo. Ná sándéé iní tá'an Aristóbulo. ¹¹Ná sándéé iní tá'an-ri Herodión. Ná sándéé iní tá'an Narciso ja á káy'i-i nda'a máá Jító'o-yo. ¹²Ná sándéé iní Trifena jíin Trifosa, chí ña'an-ún, kásátiñu-ña ja kúu máá Jító'o-yo.

Ná sándéé iní Pérsida, ña'an maní jíin-yó. Chí ña'an-ún, xaán ní sátiñu-ña ja kúu máá Jító'o-yo. ¹³Ná sándéé iní Rufo, chaá ni kají máá Jító'o-yo, te suni súan ka'an-ro jíin náa-de te náa-ri. ¹⁴Ná sándéé iní Asíncrito, jíin Flegonte, jíin Hermas, jíin Patrobas, jíin Hermes. Suni súan ka'an-ro jíin táká ñani-yo káxiukú jíin-de. ¹⁵Ná sándéé iní Filólogo, jíin Julia, jíin Nereo, jíin kuá'a-de, jíin Olimpás, jíin táká ñayivi ndóo káxiukú jíin-de. ¹⁶Nú káka'an-ro jíin tá'an-ró, te ndoo titú tá'an-ró. Taká tiku'ni káy'i'i nda'a Cristo, káka'an ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró. ¹⁷Te ká'an ndá'ú-ri jíin-ró, ñáni jíná'an-ró, ja kóto va'a-ró ñayivi kástatá'an, jíin ja kákutuku iní-i sikí tú'un ja ní kaskuá'a-ró. Va'a-ga ná kúxio-ró núu-í. ¹⁸Chi ñayivi yúan tú kájatíñu-i nuu máá Jító'o-yo Jesucristo, chí máni chí-i kájítú iní-i jíin. Te xaán vixí yu'u-í, te káka'an nchaá-i, te súan káxndá'ú-i sava-ga ñayivi yachí iní. ¹⁹Chi taká ñayivi, a kájiní-i ja bueno kájandatú-ro. Te ja yúan kúsiñ iní-ri ja sikí róo. Ko kuní-ri ja ná kúu ndíchí vá'a-ró sá'a-ró tíñu va'a, te ma ndíchí kóo iní-ro jíin tíñu ñáá. ²⁰Te máá Dios, I'a ndíso tu'un kuaká'nu iní, yachí káita'nu-ya Satanás, kúxndíi ja'a-ro sukún. Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró. ²¹Sándéé iní-ro, áchí Timoteo, chaá sátiñu ta'an jíin-rí. Te suni súan káka'an Lucio, jíin Jasón, jíin Sosípater, chaá kákuu tá'an-ri. ²²Te ruu Tercio, ja cháa-ri carta yá'a, ká'an-ri ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró núu máá Jító'o-yo.

²³Gayo, cháa já'a núu ve'e nuu-rí jíín núu úndi'i tiku'ni, ká'an-de ja ná sándéé iní-ro. Erasto, cháa kúu tesorero iní nuu yá'a, ká'an-de ja ná sándéé iní-ro jíiná'an-ró, te suni súan ká'an ñani-yo Cuarto. ²⁴Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jíín táká róo jíiná'an-ró. Amén. ²⁵Te máá-yá kuu síyíja vā'a-ya iní-ro jíiná'an-ró, nátu'un ká'an tu'un vā'a ká'an-ri, jíín tú'un Jesucristo ja jáni-ri nátu'un ni

kenda ndijin tu'un sa'í-ún, ja yísa'í ní káni ondé sáá núu. ²⁶Ko vina a ni kenda ndijin tu'un-ún. Te jíín tutú ií já ní kachaa cháa ni kajani tu'un Dios, ni kenda tu'un-ún nuu táká ñayivi ní ñúyivi, nátu'un ni tá'ú tíñu Dios, I'a chakú ní káni, náva'a ná kuándatu-i te kandíja-i. ²⁷Ja yúán ní káni ní kúia, ná nákana jaa-yó máá íin Dios, I'a ndíchi sá'a Jító'o-yo Jesucristo. Súan ná kóo, Amén.